

I

Termín „narcismus“ pochází z klinického popisu a zvolil jej P. Nācke roku 1899 k označení onoho chování, při němž nějaký jednotlivec zachází s vlastním tělem podobným způsobem, jako se jinak nakládá s tělem sexuálního objektu, tedy si je se sexuálním zalíbením prohlíží, hladí je a mazlí se s ním, dokud těmito způsoby nedospěje k plnému ukojení. V takto vybudované teorii má narcismus význam úchylky, jež pohltila celý sexuální život příslušné osoby, a platí pro něj proto také ta očekávání, s nimiž ke studiu všech úchylek přistupujeme.

Psychoanalytickému pozorování se pak stalo nápadným, že jednotlivé rysy narcistního chování byly objeveny u mnoha osob zatížených jinými poruchami, tak například podle **Sadgera** u homosexuálů, a nakonec byla nasnadě domněnka, že by umístění libida, které je třeba označit za narcismus, mohlo přicházet v úvahu a činit si nárok na místo v normálním sexuálním vývoji člověka v mnohem širším rozsahu.¹ K téže domněnce se dospělo na základě potíží, na něž narážela psychoanalytická práce s neurotiky, neboť se zdálo, jako by takové jejich narcistní chování vytvářelo jednu z mezí jejich ovlivnitelnosti. Narcismus v tomto smyslu by nebyl úchylkou, nýbrž libidinozním doplněním egoismu pudu sebezáchovy, jehož určité množství je právem připisováno každé živé bytosti.

Naléhavý motiv k tomu, abychom se zabývali představou prvotního a normálního narcismu, se objevil, když byl podniknut pokus uvést chorobu *dementia praecox* (**Kraepelin**) nebo schizofrenii (**Bleuler**) do souladu s předpokladem daným teorií libida. U takových pacientů, pro něž jsem navrhl označení „parafrenici“, se objevují dva základní charakterové rysy: velikášství a odvrát jejich zájmu od vnějšího světa (od osob a věcí). V důsledku druhé z těchto změn se vymykají možnosti ovlivňování psychoanalýzou, stávají se nevyléčitelnými našimi silami. Parafrenikův odvrát od vnějšího světa je však třeba cha-

rakterizovat přesněji. Také hysterik a nutkavý neurotik se – tak dalece, kam sahá jeho nemoc – vzdal vztahu k realitě. Analýza však ukazuje, že nikterak nezrušil erotický vztah k osobám a věcem. Podrží je ještě ve své fantazii, to znamená, že na jedné straně nahradil reálné objekty objekty imaginárními vycházejícími z jeho vzpomínek nebo je s nimi smísil, a na druhé straně se zřekl toho, že by zahajoval na těchto objektech motorické akce k dosažení svých cílů. Pro tento stav libida bychom měli ponechat pouze **Jungem** bez rozlišení používaný výraz **introverze** libida. Zdá se, že ten skutečně stáhl své libido z osob a věcí vnějšího světa, aniž by je ve své fantazii nahradil jinými. Tam, kde pak k takovému nahrazení dojde, zdá se být druhotné a tvořit součást pokusu o uzdravení, který chce přivést libido zpět k objektu.²

Vystavá otázka: jaký je osud libida odňatého objektům u schizofrenie? Cestu zde ukazuje velikášství tyto stavy doprovázející. To ovšem vzniklo na úkor objektového libida. Libido odňaté vnějšímu světu bylo přivedeno k Já, takže vzniklo chování, jež můžeme nazvat narcismem. Velikášství samotné však není ničím, co by bylo nově vytvořeno, nýbrž, jak víme, je to zvětšení a zvýraznění stavu, který existoval již předtím. Tím jsme přiváděni k tomu, abychom ten narcismus, jenž vzniká zahrnutím obsazení objektů, pojímali jako druhotný, který je vystaven nad narcismem prvotním, zatemněným rozlišnými vlivy.

Poznamenávám ještě jednou, že zde nechci podat žádné vyjasnění ani přinést prohloubené pochopení problému schizofrenie, nýbrž pouze dávám dohromady to, co již bylo řečeno na jiných místech, abych ospravedlnil zavedení pojmu narcismu.

Třetí příspěvek k tomuto, jak se domnívám, legitimnímu dalšímu utváření teorie libida vyplývá z našich pozorování a pojetí duševního života dětí a primitivních národů. U druhých z nich nacházíme rysy, jež by, kdyby byly osamocené, mohly být přičteny velikášství – přečehování moci jejich přání a psychických aktů, „všemocnosti myšlenek“, víře v čarovnou moc slov, technice uplatňované vůči vnějšímu světu, „magii“, jež se jeví jako důsledné uplatňování těchto velikášských předpokladů.³ U dítěte naší doby, jehož vývoj je pro nás daleko neprůhlednější, očekáváme zcela obdobný postoj k vnějšímu světu.⁴ Vytváříme si tak představu původního obsazení Já libi-

dem, z něž je později odevzdáváno libido objektům, které však, v jádru vzato, zde zůstává a vůči obsazení objektů se chová tak jako tělísko nějakého protoplazmového zvířátka k pseudopodiím, jež vysílá. Tato část umístění libida musela být našemu bádání vycházejícímu z neurotických symptomů nejprve skryta. Nápadné nám byly pouze emanace tohoto libida, obsazení objektů, jež mohla být vysílána ven a opět stahována zpět. Vidíme také v hrubých rysech protiklad mezi jáským libidem a libidem objektovým. Čím více se vypořádá jednoho, tím více chudne to druhé. Jako nejvyšší vývojová fáze, k níž to druhé z těchto typů libida dotáhne, nám připadá stav zamilovanosti, který se nám jeví jako vzdání se vlastní osobnosti výměnou za obsazení objektu a svůj protipól nachází ve fantazijní představě (anebo vnímání sebe sama) paranoiků o konci světa.⁵ Nakonec vyvozujeme, pokud jde o rozlišování psychických energií, závěr, že jsou nejprve ve stavu narcismu pohromadě a jsou pro naši hrubou analýzu nerozlišitelné a že se teprve obsazením objektů stává možným odlišit sexuální energii, libido, od energie jáských pudů.

Dříve, než půjdu dále, se musím dotknout dvou otázek, jež vedou přímo doprostřed potíží spojených s daným tématem. Zaprvé: jak se chová narcismus, o němž nyní pojednáváme, vůči autoerotismu, jež jsme popsali jako raný stav libida? Zadruhé: jestliže přisuzujeme Já prvotní obsazení libidem, k čemu je vůbec ještě zapotřebí oddělovat sexuální libido od nesexuální energie jáských pudů? Kdybychom učinili základem jednotnou psychickou energii, neušetřilo by to všechny obtíže spojené s odlišováním energie jáských pudů a jáského libida, jáského libida a libida objektového? K první otázce poznamenávám: je předpokladem, který musíme nutně učinit, že nějaký útvar přirovnatelný k Já není v jednotlivci přítomen od samého začátku; Já musí být vyvinuto. Autoerotické pudy jsou ale prapůvodní; k autoerotismu se tedy musí něco přidat, nějaká nová psychická akce, aby se utvořil narcismus.

Výzva k tomu, aby rozhodným způsobem zodpověděl tu druhou otázku, musí u každého psychoanalytika vzbudit znatelnou nechuť. Brání se proti pocitu, že opouští pozorování výměnou za jalové teoretické rozepře, nesmí se však přesto vyhýbat pokusu o vyjasnění. Představy, jako je představa jáského libida, energie jáských pudů a tak dále, jistě nejsou ani zvlášť jas-

ně srozumitelné, ani nemají dostatečně bohatý obsah; spekulativní teorie příslušných vztahů by jistě chtěla získat jako svůj základ nějaký přesně popsaný pojem. Avšak domnívám se, že v tom je právě rozdíl mezi spekulativní teorií a teorií vybudovanou na výkladu empirické zkušenosti. Ta druhá z nich nebude spekulaci závidět výsadu nazývat se hladce průhledným, logicky nenapadnutelným základem, nýbrž se ráda spokojí s jakoby v mlze mizící, stěží představitelnou základní myšlenkou, kterou doufá jasněji pochopit v průběhu jejího vývoje a kterou je také případně připravena vyměnit za nějakou jinou. Tyto myšlenky totiž nejsou základem vědy, na němž všechno spočívá; tím je naopak pouze pozorování. Nejsou tím nejnižším, nýbrž tím nejvyšším z celé stavby a mohou být beze škody nahrazeny a odstraněny. Zažíváme v těchto dnech něco podobného zase u fyziky, jejíž základní názory na hmotu, centra síly, přitažlivost a podobně jsou sotva méně na pováženou než příslušné názory psychoanalýzy.

Hodnota pojmů „jáské libido“ a „objektové libido“ spočívá v tom, že pocházejí ze zpracování intimních charakteristických rysů neurotických a psychotických pochodů. Rozlišení libida na takové, jež je vlastní Já, a takové, které je navěšováno na objekty, je nezbytným pokračováním přijetí prvního předpokladu, jež od sebe navzájem oddělil sexuální pudy a pudy jáské. K tomu mne alespoň donutila analýza čistých přenosových neuróz (hysterie a nutkavé neurózy), a vím jenom, že všechny pokusy vysvětlit tyto jevy jinými prostředky skončily pořádným neúspěchem.

Za situace, kdy úplně chybí učení o pudech, jež by poskytovalo alespoň nějakou orientaci, je dovoleno anebo lépe řečeno je třeba nejprve vyzkoušet v důsledném provedení nějakou domněnku, dokud neselže anebo se neosvědčí. Pro přijetí domněnky o původním oddělení sexuálních pudů a jiných, jáských pudů přitom hovoří mnohé vedle její použitelnosti pro analýzu přenosových neuróz. Připouštím, že tento moment sám o sobě by nebyl nedvojznačný, neboť by se mohlo jednat o indiferentní psychickou energii, jež se teprve aktem obsazení objektu stává libidem. Avšak toto pojmové rozlišení zaprvé odpovídá mezi lidmi tak běžnému oddělení hladu a lásky. Zadruhé se v jeho prospěch uplatňují biologické zřetele. Jedinec vede skutečně dvojí existenci jako svůj sebeúčel a jako člá-

nek v řetězu, jemuž slouží proti své vůli, a v každém případě bez ní. Pokládá dokonce i sexualitu za jeden ze svých záměrů, zatímco jiná úvaha ukazuje, že je to jen přívěsek jeho zárodečné plasmu, jemuž dává za prémii v podobě slasti k dispozici své síly, smrtelný nositel jistě – snad – nesmrtelné substance, která jej přečká. Oddělení sexuálních pudů od pudů jáských by pouze odráželo tuto dvojitou funkci jedince. Zatřetí si musíme vzpomenout na to, že všechna naše psychologická provizoria mají být jednou postavena na půdu organických nositelů. Potom se stává pravděpodobným, že jsou to zvláště látky a chemické procesy, jež působí účinky sexuality a zprostředkovávají pokračování individuálního života v životě druhu. K této pravděpodobnosti přihlížíme tím, že zvláštní chemické látky nahradíme zvláštními psychickými silami.

Právě proto, že se jinak snažím znemožňovat všemu myšlení jiného druhu, i myšlení biologickému, přístup do psychologie, chci na tomto místě výslovně přiznat, že přijetí předpokladu existence oddělených jáských a sexuálních pudů, tedy teorie libida, spočívá v té nejmenší míře na psychologickém základě, v podstatě se opírá o biologii. Buď tedy také dostatečně důsledným a nechám tuto domněnku padnout, kdyby ze samotné psychoanalytické praxe vyplynulo, že nějaký jiný předpoklad týkající se pudů je lépe užitkovatelný. Dosud tomu tak nebylo. Může tomu potom být tak, že sexuální energie, libido – ve své nejhlubší podstatě a v poslední instanci – je jenom produktem diferenciací energie působící jinak v psýše. Avšak takové tvrzení není důležité. Týká se věcí, které již jsou tak velmi vzdálené problémům našeho pozorování a mají tak málo poznávacího obsahu, že je právě tak nepotřebné je popsat jako jich využívat; možná, že tato prapůvodní identita má s našimi analytickými zájmy tak málo společného jako prapůvodní příbuznost všech lidských ras s důkazem o příbuzenském vztahu se zůstavitelem vyžadovaným notářstvím. Se všemi těmito spekulacemi se nikam nedostaneme; protože nemůžeme počkat, až nám budou rozhodnutí ve věci učení o pudech darována nějakou jinou vědou, je daleko účelnější zkusit, jaké světlo může na onu základní psychologickou hádanku vrhnout syntéza psychologických jevů. Obeznamme se s možností omylu, ale nenechme se odradit od toho, že budeme důsledně pokračovat ve zkoumání výše uvedeného protikladu mezi jáskými

a sexuálními pudy, který nám byl vnucen analýzou přenosových neuróz, abychom zjistili, zda se tyto teorie bezrozporně a plodně rozvíjejí a zda je lze použít také na jiná postižení, např. schizofrenii.

Jinak by tomu ovšem bylo, kdyby byl podán důkaz, že teorie libida již na vysvětlení naposledy uvedené nemoci ztroskotala. S tímto tvrzením vystoupil C. G. Jung⁶ a donutil mne tím k posledním vývodům, které bych si byl rád ušetřil. Byl bych dával přednost tomu, abych šel až do konce po cestě, na níž jsem vkročil při analýze Schreberova případu, a přitom pomlčel o jejich předpokladech. Jungovo tvrzení je však přinejmenším předčasné. Odůvodnění, s nimiž přichází, jsou skrovná. Odvolává se nejprve na mé vlastní svědectví o tom, že jsem byl sám vzhledem k obtížím při Schreberově analýze nucen rozšířit pojem libida, to znamená vzdát se jeho sexuálního obsahu, položit rovnítko mezi libidó a psychický zájem vůbec. To, co je třeba říci k uvedení tohoto chybného výkladu na pravou míru, již vyslovil v důkladné kritice Jungovy práce Ferenczi.⁷ Mohu jen dát tomuto kritikovi za pravdu a opakovat, že jsem žádné takové zřeknutí se teorie libida nevyslovil. Další Jungův argument, že nelze předpokládat, že by ztráta normální reálné funkce mohla být způsobena pouze stažením libida, není žádný argument, nýbrž dekret; *it begs the question*,⁸ předjímá rozhodnutí a ušetřuje nás diskuse, neboť prozkoumáno by mělo být právě to, zda a jak je to možné. Ve své následující velké práci⁹ Jung mnou naznačené řešení těsně minul. „Přitom je ještě třeba vzít do úvahy – o čemž se ostatně zmiňuje ve své práci Freud ve vztahu ke Schreberovu případu – že introverze sexuálního libida vede k obsazení „Já“, čímž může být vyvolán onen účinek spočívající ve ztrátě smyslu pro realitu. Je to skutečně lákavá možnost vysvětlit psychologii ztráty smyslu pro realitu tímto způsobem.“ Avšak Jung se do probírání této možnosti dále příliš nepouští. O několik stran později ji odbývá poznámkou, že z této podmínky „by vyplynula psychologie asketického poustevníka, nikoli však dementia praecox.“ O tom, jak málo může toto nevhodné přirovnání přinést rozhodnutí, nás může poučit poznámka, že takový poustevník, který „se snaží vymýtit jakoukoli stopu sexuálního zájmu“ (avšak jen v běžně užívaném smyslu slova „sexuální“), nepotřebuje dokonce ani dokládat patogenní umístění libida.

Mohl zcela odvrátit svůj sexuální zájem od lidí, a přesto je možné, že jej sublimaci přeměnil ve zvýšený zájem o to, co se týká Boha, přírody a zvířat, aniž by u něj došlo k introverzi jeho libida a k jeho přemístění do jeho fantazijních představ anebo k návratu tohoto libida k jeho Já. Zdá se, že toto přirovnání předem opomíjí možné rozlišování zájmu plynoucího z erotických a jiných zdrojů. Vzpomeneme-li si dále na to, že výzkumy švýcarské školy přes všechnu svou záslužnost přesto přinesly objasnění pouze dvou bodů týkajících se obrazu nemoci dementia praecox – existence komplexů, které znají zdraví lidé stejně tak jako neurotikové, a podobnosti jejich fantazijních představ s národními mýty – do mechanismu onemocnění však jinak nemohly vnést žádné světlo, pak budeme moci odmítnout Jungovo tvrzení, že teorie libida ztroskotala na zvládnutí choroby dementia praecox a je tím vyřízena i pro ostatní neurózy.

II

Zdá se, že přímému studiu narcismu brání zvláštní obtíže. Hlavní přístupovou cestou k němu zůstane arci analýza parafrenií. Tak, jako nám přenosové neurózy umožnily sledování libidinozních pudových hnutí, dovolí nám dementia praecox a paranoia nahlédnout do psychologie Já. Opět budeme muset to zdánlivě jednoduché u normálního uhodnout z pokřivenin a zhrubých forem u patologického. Buď jak buď pro nás zůstává otevřeno několik jiných cest k tomu, abychom se přiblížili ke znalosti narcismu, jež nyní popořádku popíšeme: pozorování organické nemoci, hypochondrie a milostného života obou pohlaví.

Při hodnocení vlivu organické nemoci na rozložení libida se řídím ústním podnětem S. Ferencziho. Je všeobecně známo a připadá nám samozřejmým, že se ten, koho trápí bolest a nepřijemné pocity, jež jsou organického původu, vzdává zájmu o věci vnějšího světa, pokud se netýkají jeho choroby. Přesnější pozorování ukazuje, že stahuje zpět také libidinozní zájem z objektů své lásky, přestává milovat, dokud trpí. Banálnost této skutečnosti nás nemusí odrazovat od toho, abychom ji přeložili do způsobu vyjadřování teorie libida. Potom bychom feklí: pacient stahuje svá obsazení libidem zpátky do svého Já,

aby je po uzdravení vyslal opět ven. „Duše dlí jedině v úzké dutině stoličky“, říká W. Busch o básníku, kterého bolí zuby. Libido a zájem Já mají přitom týž osud a opět je nelze od sebe odlišit. Známý egoismus nemocného pokrývá obojí. Shledáváme jej tak samozřejmým, protože jsme si jisti, že bychom se ve stejném případě chovali právě tak. Zapuzení sebeintenzivnější připravenosti k lásce tělesnými poruchami, její náhlé nahrazení úplnou lhostejností, nalézá odpovídající využití v komice.

Podobně jako nemoc znamená také stav spánku narcistní stažení pozic libida zpět k vlastní osobě, přesněji řečeno do jediného přání – spát. Egoismus pudů do této souvislosti dobře zapadá. V obou případech vidíme, když ne nic jiného, příklady změn v rozložení libida v důsledku proměny Já.

Hypochondrie se projevuje tak jako stav organického onemocnění nepřijemnými a bolestivými tělesnými pocity a nelíší se od něj, ani pokud jde o účinek na rozložení libida. Hypochondr stahuje svůj zájem stejně tak jako libido – to druhé zvláště zřetelně – z objektů vnějšího světa a soustřeďuje obojí na ten orgán, který jej zaměstnává. Jeden rozdíl mezi hypochondrií a organickým onemocněním přitom na sebe upoutává pozornost: ve druhém případě jsou nepřijemné počitky odůvodněny doložitelnými změnami, v prvním případě nikoli. Jinak by však do rámce našeho pojetí pochodů probíhajících při neurózách zcela zapadalo, kdybychom se odhodlali říci: hypochondrie musí mít pravdu, změny na orgánech nemohou ani u ní chybět. V čem by potom tyto změny spočívaly?

Chceme zde použít jako určujícího vodítka té zkušenosti, že tělesné počitky neveselého druhu, srovnatelné s počitky hypochondrickými, nechybějí ani u jiných neuróz. Již dříve jsem jednou vyslovil sklon k tomu, označovat hypochondrii za třetí aktuální neurózu vedle neurastenie a úzkostné neurózy. Nezapjdeme pravděpodobně příliš daleko, když zobrazíme věci tak, jako by se u ostatních neuróz pravidelně zároveň utvořil i kousek hypochondrie. Nejkrásněji to arci vidíme u úzkostné neurózy a u nad ní vystavěné hysterie. Nuže, nám známým příkladem bolestivě citlivého, nějak pozměněného a přece nikoli v obvyklém smyslu nemocného orgánu je genitál ve svých stavech vzrušení. Proudí jím pak krev, jeho velikost se zvětší, celý se zavlhčí a stává se sídlem rozmanitých počitků. Nazveme-li činnost určitého místa na těle spočívající ve vysílání sexuální

dráždivých podnětů jeho **erogenitou** a pomyslíme-li na to, že jistá jiná místa na těle – **erogenní zóny** – by mohla genitálie zastupovat a chovat se podobně jako ony, pak je zapotřebí, abychom se zde odvážili jen jednoho kroku dále. Můžeme se rozhodnout považovat erogenitu za obecnou vlastnost všech orgánů a smíme pak hovořit o jejím zvýšení nebo snížení u určité části těla. S každou takovou změnou erogenity orgánů by pak mohla souběžně probíhat změna obsazení libidem v Já. V takovýchto faktorech bychom museli hledat to, co jsme se rozhodli pokládat za základ hypochondrie a co může mít na rozložení libida týž vliv jako materiální onemocnění příslušných orgánů.

Zpozorujeme, že když budeme v tomto myšlenkovém pochodu pokračovat, narazíme nejen na problém hypochondrie, nýbrž také na problém ostatních aktuálních neuróz – neurastenie a úzkostné neurózy. Chceme se proto na tomto místě zastavit; není záměrem čistě psychologického zkoumání překročit tak daleko hranici do oblasti fyziologického výzkumu. Zmíňme se jenom o tom, že se na základě těchto úvah lze domnívat, že hypochondrie je vůči parafrenii v podobném vztahu jako ostatní aktuální neurózy vůči hysterii a nutkové neuróze, závisí tedy na jáském libidu tak jako ty ostatní na libidu objektovém; hypochondrická úzkost je podle toho protipólem úzkosti neurotické, vycházíme-li od jáského libida. Dále: jestliže jsme již obeznámeni s představou pojit mechanismus onemocnění a utváření symptomů u přenosových neuróz a postup od introverze k regresi s nahromaděním objektového libida,¹⁰ pak se smíme také přiblížit k představě nahromadění jáského libida a uvést ji do vztahu k jevům hypochondrie a parafrenie.

Přirozeně zde naše touha po vědění nadhodí otázku, proč musí být takové nahromadění libida v Já pocíkováno jako nelibé. Chtěl bych se zde spokojit odpovědí, že nelibost je vůbec výrazem vyššího napětí, že je tedy určitou kvantitou materiálního dění, jež se zde tak jako jinde proměňuje v psychickou kvalitu nelibosti; pro vyvinutí nelibosti nemusí pak ovšem být rozhodující absolutní velikost každého hmotného pochodu, nýbrž spíše jistá funkce této absolutní veličiny. Vycházejí z toho se můžeme dokonce odvázat přistoupit k řešení otázky, odkud tedy vůbec pochází to, že duševní život je nucen vyjít za hranice narcismu a umístit libido do objektů. Odpověď vyplývající z našeho myšlenkového pochodu by opět pravila, že toto nuce-

ní nastupuje tehdy, když obsazení Já libidem překročilo jistou míru. Silný egoismus chrání před onemocněním, avšak nakonec člověk musí začít milovat, aby neonemocněl, a musí onemocnět, když v důsledku odřeknutí milovat nedokáže – asi podle vzoru toho, jak si H. Heine představuje psychogenezi stvoření světa:

„Nemoc ovšem byla poslední příčinou
celého stvořitelského nutkání;
tvořice svět jsem se mohl uzdravit,
tvořice svět jsem se uzdravil.“

V našem duševním aparátu jsme rozpoznali především prostředek, na nějž je přeneseno zvládnání dráždivých podnětů, které by byly jinak pocíčovány jako nepříjemné anebo by měly patogenní účinek. Psychické zpracování znamená mimořádný přínos pro odvedení stavů podráždění, jež nejsou schopny okamžitého odvedení směrem ven, anebo u nichž by takové odvedení nebylo v daném okamžiku žádoucí, směrem dovnitř. Pro takové vnitřní zpracování je ale zpočátku lhostejné, zda k němu dochází na reálných objektech anebo na objektech, jež jsou výplodem obrazotvornosti. Rozdíl se projeví teprve později, když obrat libida k nereálným objektům (introverze) povede k jeho nahromadění. Podobné vnitřní zpracování libida, jež se vrátilo zpátky do Já, je u parafrenie umožněno velikášstvím; snad se nakupení libida v Já stává patogenním teprve po svém selhání a podnítí proces uzdravování, který se nám jeví jako nemoc.

Pokouším se na tomto místě proniknout několika drobnými krůčky do mechanismu parafrenie a dávám dohromady ta pojetí, jež se mi již dnes zdají být hodná povšimnutí. Vysvětlení rozdílů mezi těmito postiženími a přenosovými neurózami přisouvám do té okolnosti, že libido uvolněné v důsledku odřeknutí nezůstává u objektů ve fantazii, nýbrž se stahuje zpátky do Já; velikášství pak odpovídá psychickému zvládnutí tohoto množství libida, tedy introverzi do výtvorů fantazie u přenosových neuróz; selhání tohoto psychického výkonu odpovídá hypochondrie při parafrenii, jež je obdobou úzkosti u přenosových neuróz. Víím, že tato úzkost je odstranitelná dalším psychickým zpracováním, tedy konverzí, tvorbou reakcí,

tvorbou ochrany (fobii). Toto místo zaujímá u parafrenie pokus o návrat do předchozího stavu, jemuž vděčíme za nápadné projevy nemoci. Protože parafrenie často – ne-li většinou – s sebou přináší jen částečné oddělení libida od objektů, lze v obrazu této nemoci odlišit tři skupiny jevů: 1) jevy spojené se zachovanou normalitou anebo neurózou (zbytkové jevy), 2) jevy spojené s procesem nemoci (oddělení libida od objektů, k tomu velikášství, hypochondrie, porucha afektů, všechny regrese), 3) jevy spojené s návratem do předchozího stavu, který podle způsobu hysterie (dementia praecox, vlastní parafrenie) nebo nutkavé neurózy (paranoia) znovu váže libido na objekty. Toto opětovné obsazení libidem se děje z jiné úrovně a za jiných podmínek než obsazení prvotní. Odlišnost přenosových neuróz vytvořených při tomto obsazení od jim odpovídajících výtvorů normálního Já by musela dokázat zprostředkovat to nehlubší nahlédnutí do struktury našeho duševního aparátu.

X

Třetí přístup ke studiu narcismu dovoluje milostný život lidí ve své rozmanité diferenciaci u muže a ženy. Podobně jako objektové libido nejprve zakrylo našemu pozorování libido jáské, povšimli jsme si i u volby objektu u dítěte (a dospívajícího) nejprve toho, že přejímá své sexuální objekty ze svých ukáječích zážitků. První autoerotická sexuální uspokojení jsou zažívána v návaznosti na životně důležité, sebezáchově sloužící funkce. Sexuální pudy se nejprve opírají o uspokojování pudů jáských, osamostatňují se od nich teprve později; toto opírání se se však projevuje ještě v tom, že se ty osoby, které mají co do činění s výživou dítěte, péčí o ně a jeho ochranou, stávají prvními sexuálními objekty, jsou to tedy nejprve matka nebo její náhražka. Vedle tohoto typu a tohoto zdroje volby objektu, jemuž můžeme říkat **oporový** typ, nás však analytické bádání seznámilo s druhým typem, na jehož objevení jsme nebyli připraveni. Zjistili jsme, obzvláště výrazně u osob, u vývoje jejichž libida došlo k nějaké poruše, jako u úchylných osob a homosexuálů, že si pozdější objekt své lásky nevolí podle vzoru matky, nýbrž podle vzoru své vlastní osoby. Hledají zjevně sami sebe jako objekt lásky, ukazují typ volby objektu, jež je třeba nazvat **narcistní**. V tomto postřehu můžeme rozpoznat

ten nejsilnější motiv, který nás donutil přijmout předpoklad existence narcismu.

Neusoudili jsme ovšem, že se lidé dělí na dvě ostře oddělené skupiny podle toho, zda mají oporový anebo narcistní typ volby objektu, nýbrž dáváme přednost domněnce, že každému člověku jsou otevřeny obě cesty k volbě objektu, přičemž může dávat přednost jedné či druhé. Říkáme, že člověk má dva původní sexuální objekty: sebe sama a pečující ženu, a předpokládáme přitom existenci prvotního narcismu každého člověka, který může případně dospět k tomu, že bude při jeho volbě objektu dominantní.

Porovnání muže a ženy pak ukazuje, že se v jejich poměru k typu volby objektu projevují zásadní, třebaže přirozené ne s pravidelností se objevující, rozdíly. Plná láska k objektu podle oporového typu je vlastně charakteristická pro muže. Ukazuje nápadné sexuální přečeňování, jež arci pochází z původního narcismu dítěte a tím odpovídá jeho přenosu na sexuální objekt. Toto sexuální přečeňování dovoluje vznik zvláštního, neurotické nutkání připomínajícího stavu zamilovanosti, jenž se tak vysvětluje tím, že Já je ochuzeno o libido ve prospěch objektu. Jinak se vývoj utváří u toho nejčastějšího, pravděpodobně nejčistšího a nejryzejšího typu ženy. Zdá se, že zde s vývojem v době puberty dochází v důsledku utvoření do té doby latentních sexuálních orgánů k vystupňování původního narcismu, které je pro utváření opravdové, sexuálním přečeňováním vybavené lásky k objektu nepříznivé. Zvláště v případě vývoje ke kráse se vytváří soběstačnost ženy, jež ji odškodňuje za pro ni sociálně zakrnělou svobodu volby objektu. Takové ženy milují, přísně vzato, jen samy sebe s podobnou intenzitou, s jakou je miluje muž. Jejich potřebou také není milovat, nýbrž být milován, a vyhovuje jim takový muž, jenž tuto podmínku splňuje. Význam tohoto typu žen pro milostný život lidí je třeba hodnotit velmi vysoko. Takové ženy mají pro muže to největší kouzlo, nejen z estetických důvodů, protože to jsou obvykle ty nejkrásnější, nýbrž také v důsledku zajímavých psychologických konstelací. Zdá se totiž, že můžeme zřetelně rozpoznat, že narcismus nějaké osoby působí velkou přitažlivou silou na ty ostatní, kteří se plného rozsahu svého vlastního narcismu vzdali a nyní se ucházejí o lásku k objektu; půvab dítěte přece spočívá z velké části na jeho narcismu, jeho soběs-

tačnosti a nepřístupnosti, a právě tak je tomu i s přitažlivým kouzlem jistých zvířat, která, jak se zdá, se o nás nestarají, jako je tomu u koček a velkých šelem, ba dokonce i velký zločinec a humorista si vynucují v poetickém zobrazení náš zájem narcistní důsledností, s níž umějí udržet daleko pryč od sebe všechno, co umenšuje jejich Já. Je tomu tak, jako bychom jim záviděli zachování blaženého psychického stavu, nenapadnutelnou pozici libida, které jsme se sami od té doby vzdali. Tomuto velkému kouzlu narcistní ženy však nechybí odvrácená strana; velká část neuspokojenosti zamilovaného muže, pochybnosti o ženině lásce, nářky nad záhadami její bytosti mají své kořeny v tomto nesouladu typů volby objektu.

Snad nebude nadbytečné ujistit o tom, že jsem při tomto vylíčení ženského milostného života dalek jakékoli tendence ke zlehčování ženy. Nehledě na to, že mi jsou tendence vůbec vzdáleny, také vím, že tento vývoj mířící k různým směrům diferenciace funkcí odpovídá nanejvýš složité biologické souvislosti; jsem dále připraven připustit, že existuje určité velké počty žen, jež milují podle mužského typu a u nichž také vzniká sexuální přečeňování, které k tomu patří.

Také pro narcistní ženy, jež zůstaly vůči muži chladné, existuje cesta, jež je vede k plné lásce k objektu. V dítěti, které porodí, před nimi stojí část vlastního těla jako cizí objekt, jemuž nyní mohou, vycházejí z narcismu, věnovat plnou lásku k objektu. Ještě jiné ženy nepotřebují čekat na dítě, aby učinily krok ve vývoji od (druhotného) narcismu k lásce k objektu. Ty se cítily samy před pubertou jako muži a po určitou dobu se vyvíjely po mužském způsobu; poté, když byla tato snaha s nástupem ženského zralosti ukončena, zůstává jim schopnost toužit po mužském ideálu, který je vlastně pokračováním toho chlapeckého charakteru, jež samy kdysi měly.

Tyto naznačující poznámky může ukončit krátký přehled cest k volbě objektu. Člověk miluje:

- 1) podle narcistního typu:
 - a) to, čím je sám (sebe sama),
 - b) to, čím sám byl,
 - c) to, čím by sám rád byl,
 - d) osobu, jež byla částí jeho vlastního sebe sama.

- 2) Podle typu toho, kdo slouží jako opora:
a) vyživující ženu,
b) ochraňujícího muže

a náhradní osoby vycházející z nich v jednotlivých řadách. Případ c) u prvního typu může být odůvodněn teprve vývody, jež budou následovat později.

Význam narcistní volby objektu pro homosexualitu u muže bude zhodnocen v jiné souvislosti.

Námi předpokládaný prvotní narcismus dítěte, který obsahuje jeden z předpokladů našich teorií libida, je méně snadné postihnout přímým pozorováním než zpětným úsudkem vycházejícím z nějakého jiného bodu. Když se podíváme na postoj něžných rodičů vůči jejich dětem, musíme v něm rozpoznat znovuožiti a reprodukci vlastního, dávno opuštěného narcismu. Dobré znaménko přečeňování, jež jsme již u volby objektu vyhodnotili jako narcistní stigma, ovládá, jak je všeobecně známo, tento citový vztah. A tak existuje nutkání přisuzovat dítěti ve všem dokonalost, k čemuž by střízlivé pozorování neshledávalo žádnou příčinu, a zakrývat všechny jeho nedostatky a zapomínat na ně, s čímž přeče souvisí popírání dětské sexuality. Existuje však také sklon přestat vůči dítěti uplatňovat všechny ty kulturní výdobytky, jejichž uznání si člověk na svém narcismu vynutil, a obnovit u něj nároky na výsadní práva, jichž se již dávno vzdal. Dítě to má mít lepší než jeho rodiče, nemá být podrobena těm nutnostem, u nichž jsme poznali, že v životě fungují. Nemoc, smrt, zřeknutí se požitků, omezení vlastní vůle nemají pro dítě platit, zákony přírody stejně jako zákony společnosti se před ním mají zastavit, má se opravdu znovu stát středobodem a jádrem stvoření. *His Majesty the Baby*, za jaké se člověk sám kdysi považoval. Má vyplnit neuskutečněné sny vyjadřující přání rodičů, stát se velkým mužem a hrdinou místo otce, dostat za manželka nějakého prince kvůli pozdnímu odškodnění matky. Nejchoulostivější bod narcistního systému, realitou zle tísňená nesmrtnost Já, dosáhla svého zajištění v utečení se k dítěti. Dojemná, v podstatě tak dětinská rodičovská láska není ničím jiným než znovuzrozeným narcismem rodičů, který ve své přeměně v lásku k objektu prozrazuje svou někdejší podstatu tak, že to nemůže nevyjít najevo.

III

Jakým poruchám je původně narcismus dítěte vystaven a jakými reakcemi se jim brání, a také na jaké cesty je přitom tlačěn – to bych chtěl jako důležitou pracovní látku, jež ještě čeká na své zpracování, ponechat stranou; její nejvýznamnější část můžeme vyčlenit jakožto „kastační komplex“ (strach o penis u chlapce, závist penisu u děvčete) a pojednat o ní v souvislosti s vlivem časného sexuálního zastrašení. Psychoanalytické vyšetření, které nám jinak umožňuje sledovat osudy libidinozních pudů, když se tyto pudy, izolované od pudů jáských, k nim nacházejí v opozici, nám dovoluje vyvozovat v této oblasti zpětné závěry týkající se takové epochy a takové psychické situace, v níž obojí pudy ještě působily ve vzájemné shodě a vystupovaly v nerozlučném smísení jako narcistické zájmy. A. Adler čerpal z této souvislosti svůj „mužský protest“, jež činí téměř jedinou hybnou silou utváření charakteru stejně jako tvorby neuróz, přičemž jej nezakládá na nějakém narcistním, tedy stále ještě libidinozním snažení, nýbrž na určitém sociálním hodnocení. Ze stanoviska psychoanalytického bádání byly existence a význam „mužského protestu“ od samého začátku uznávány, proti Adlerovi však byly hájeny jeho narcistní povaha a původ z kastačního komplexu. Patří k utváření charakteru, do jehož geneze vstupuje vedle mnoha jiných faktorů, a je k objasnění problémů neuróz, na nichž si Adler nechce všimnout ničeho kromě způsobu, jímž slouží zájmům Já, zcela nevhodný. Shledávám zcela nemožným postavit genezi neurózy na úzkou bázi kastačního komplexu, jakkoli mocně může tento komplex u mužů mezi odpory bránícími vyléčení neurózy vystupovat. Známe konečně také příklady neuróz, u nichž „mužský protest“ anebo v našem smyslu kastační komplex nehraje žádnou patogenní úlohu nebo se vůbec nevyskytuje.

Pozorování normálního dospělého člověka ukazuje, že jeho někdejší velikášství je utlumené a ty psychické charakteristiky, z nichž jsme objevili jeho narcismus, jsou setřeny. Co se z jeho jáského libida stalo? Máme se domnívat, že se celé jeho množství rozplynulo v obsazeních objektů? Tato možnost zjevně protřečí celému postupu našich úvah; můžeme však také získat z psychologie vytěsnění odkaz na jinou odpověď na tuto otázku.

Poznali jsme, že libidinozní pudová hnutí podléhají osudu patogenního vytěsnění, když se dostanou do konfliktu s kulturními a etickými představami jednotlivce. Pod touto podmínkou se nikdy nerozumí to, že příslušná osoba ví o existenci těchto představ pouze rozumově, nýbrž vždy to, že je uznává za směrodatné pro sebe a podrobuje se z nich vyplývajícím požadavkům. Vytěsnění, řekli jsme, vychází z Já; mohli bychom upřesnit: ze sebeúcty Já. Tytéž dojmy, prožitky, impulsy, hnutí mířící k určitým přáním, jimž jeden člověk v sobě ponechá volnost anebo je přinejmenším vědomě zpracovává, jiný člověk pln rozhořčení odmítá nebo je zadusí již předtím, než by se dostaly do vědomí. Rozdíl mezi nimi oběma, který v sobě obsahuje podmínku vytěsnění, lze snadno vystihnout výrazy, jež umožňují zvládnutí této problematiky prostřednictvím teorie libida. Můžeme říci, že jeden z nich v sobě zbudoval určitý **ideál**, jímž poměřuje své aktuální Já, zatímco tomu druhému takto utvořený ideál schází. Utvoření ideálu by bylo ze strany Já podmínkou vytěsnění.

Tomuto ideálnímu Já je tedy určena ta sebeláska, jíž se v dětství těšilo Já skutečné. Narcismus se zdá být přesunut na toto nové ideální Já, které se tak jako Já dětské po všech stránkách vyznačuje hodnotnou dokonalostí. Člověk se zde, tak jako pokaždé v oblasti libida, ukázal neschopným zřeknout se uspokojení, jehož se mu jednou dostalo. Nechce se obejít bez narcistické dokonalosti svého dětství, a když si ji nemohl – protože byl vyrušen napomenutími během doby svého vývoje a byl probuzen jeho úsudek – snaží si ji znovu získat v nové podobě jáského ideálu. To, co před sebe promítá jako svůj ideál, je náhražka ztraceného narcismu jeho mládí, v němž byl svým vlastním ideálem.

Je nasnadě, abychom prozkoumali vztahy takto utvořeného ideálu k sublimaci. Sublimace je proces probíhající na objektovém libidu a spočívá v tom, že se pud zaměří na nějaký jiný, od sexuálního uspokojení vzdálený cíl; důraz přitom spočívá na odvracení od sexuální. Idealizace je pochod provádný s objektem, jímž je tento objekt zvětšen anebo psychicky vyvýšen bez změny svého charakteru. Idealizace je možná jak v oblasti jáského libida, tak libida objektového. Tak například je sexuální přečeňování objektu jeho idealizací. Potud, že sublimace tedy popisuje něco, co se děje s pudem, a idealizace

něco, k čemu dochází na objektu, je třeba obojí pojmově rozlišovat.

Utváření ideálu se často ke škodě porozumění zaměňuje se sublimací pudu. Tomu, kdo svůj narcismus vyměnil za uctívání vysokého jáského ideálu, se proto ještě nemusí podařit sublimace jeho libidinozních pudů. Jáský ideál sice takovou sublimaci vyžaduje, nemůže ji však vynutit; sublimace zůstává zvláštním procesem, k jehož zahájení sice může dát podnět ideál, jehož provedení však zůstává na takovém podnětu naprosto nezávislé. Ty největší napětí vyvolávající rozdíly mezi utvořením jáského ideálu a mírou sublimace jejich primitivních libidinozních pudů nacházíme právě u neurotiků, a obecně je mnohem obtížnější přesvědčit o tom, že jeho libido pobývá na neúčelném místě, idealistu než jednoduchého člověka, jehož nároky zůstaly skromné. Vztah utváření ideálu a sublimace k příčinám vyvolávajícím neurózu je také zcela rozdílný. Utvoření ideálu vystupňovává, jak jsme slyšeli, požadavky Já a je tím nejsilnějším faktorem nepomáhajícím vytěsnění; sublimace představuje východisko umožňující splnit příslušný požadavek, aniž by se vyvolalo vytěsnění.

Nebylo by důvodem k údivu, kdybychom snad objevili nějakou zvláštní psychickou instanci, jež plní úlohu dohledu nad zajišťováním narcistního uspokojení z jáského ideálu a s tímto záměrem nepřetržitě pozoruje aktuální Já a poměřuje je tímto ideálem. Jestliže taková instance existuje, pak pro nás může být nemožné ji objevit; můžeme ji jen identifikovat jakožto takovou a smíme si říci, že to, co nazýváme našim **svědomím**, tuto charakteristiku splňuje. Uznání této instance nám umožňuje porozumět bludné představě, že člověka si neustále všimají nebo správněji řečeno že je neustále **pozorován**, která se v symptomatologii paranoických onemocnění tak výrazně objevuje a snad se může také vyskytovat jako izolované onemocnění nebo jako součást přenosové neurózy. Pacienti si potom stěžují, že lidé znají všechny jejich myšlenky a že jejich jednání je předmětem pozorování a dohledu; o působení této instance je informují hlasy, které k nim, což je charakteristické, hovoří ve třetí osobě. („Nyní na to (ona) opět myslí; nyní (on) odchází.“) Tato stížnost má pravdu, popisuje pravdu; taková síla, jež pozoruje všechny naše záměry, dozvídá se o nich a kritizuje je, skutečně existuje, a to u nás všech v normálním živo-

tě. Blud spočívající v představě, že člověk je neustále pozorován, ji zobrazuje v regresivní formě a odhaluje přitom její geni a důvod, proč se jí člověk, který onemocněl, vzpírá.

Podnět k utvoření jáského ideálu, jehož strážcem je ustanoveno svědomí, vyšel totiž od tímto hlasem zprostředkovaného vlivu rodičů, k nimž se v průběhu času připojili vychovatelé, učitelé a jako nepřehlédný, blíže neurčitelný zástup všechny ostatní osoby z okolního prostředí (jiní lidé, veřejné mínění).

Velkého množství v podstatě homosexuálního libida tak bylo použito k utvoření narcistního jáského ideálu a toto libido nachází v jeho uchování možnost svého odvedení jinam a uspokojení. Instituce svědomí byla v jádru ztělesněním zpočátku rodičovské kritiky a v dalším průběhu kritiky společnosti, což je takový pochod, jenž se opakuje při vzniku sklonu k vytěsnění z nějakého zpočátku vnějšího zákazu anebo zábrany. Hlasům a rovněž davu, který byl ponechán neurčitý, přitom dává nemoc vzniknout proto, aby byla historie vzniku svědomí regresivně reprodukována. Zpečování se této **cenurní instanci** však pochází z toho, že se příslušná osoba, tak jak to odpovídá základním charakteristikám nemoci, chce od všech těchto vlivů, počínaje vlivem rodičovským, oddělit, stahuje z nich homosexuální libido. Její svědomí pak proti ní v regresivním zobrazení stojí nepřátelsky jako nějaké působení přicházející zvenčí.

Nárky při paranoi také ukazují, že sebekritika svědomí spadá v podstatě vjedno se sebezpozorováním, na němž je postavena. Tatáž psychická činnost, jež převzala funkci svědomí, se tedy také postavila do služeb zkoumání nitra, které dodává filosofii materiál pro její myšlenkové operace. To nemusí být pro popud k vytváření spekulativních systémů, jímž se paranoia vyznačuje, lhostejné.¹¹

Bude pro nás jistě významné, jestliže dokážeme známky činnosti této kriticky pozorující – na svědomí a na úroveň filosofické introspekce povýšené – instance rozpoznat ještě také v jiných oblastech. Zmíním se zde o tom, co H. **Silberer** popsal jako „funkční fenomén“, jeden z mála doplňků k učení o snech, jejichž hodnota je nepopíratelná. **Silberer**, jak známo, ukázal, že ve stavech mezi spaním a bděním můžeme přímo pozorovat přeměnu myšlenek ve vizuální obrazy, že však za takových okolností často nedochází ke zobrazení myšlenkového obsahu,

nýbrž toho stavu (ochoty, únavy atd.), v němž se osoba bojující se spánkem nachází. Právě tak ukázal, že mnohé závěry snů a úseky tvořící součást obsahu snů neznamenají nic jiného než sebevnímání spaní a probuzení. Dokázal tedy podíl sebezpozorování – ve smyslu paranoické bludné představy o tom, že člověk je stále pozorován – na tvorbě snů. Tento podíl není konstantní; přehlédl jsem jej pravděpodobně proto, že v mých vlastních snech nehraje velkou úlohu: u filosoficky nadaných, na introspekci navyklých osob se může stát velmi výrazným.

Vzpomínám si, že jsme objevili, že ke tvorbě snů dochází pod nadvládou cenzury, jež přinutí ve snu obsaženou myšlenku ke zkomolení. Pod touto cenzurou jsme si však nepředstavovali žádnou zvláštní sílu, nýbrž jsme tento výraz zvolili pro tu stranu Já ovládajících, vytěsňujících tendencí, která je přivrácena k myšlenkám ve snu obsaženým. Podíváme-li se blíže na strukturu Já, pak můžeme v jáském ideálu a v dynamických projevech svědomí rozpoznat také **snového cenzora**. Dává-li si tento cenzor trochu pozor i během spánku, pak pochopíme, že předpoklad jeho činnosti, sebezpozorování a sebekritika, s obsahy jako: teď se mu chce přilížit spát, než aby přemýšlel – teď se probouzí, přispívá k obsahu snu.¹²

Odtud se můžeme pokusit o diskusi o sebevědomí u normálního a u neurotického člověka.

Sebevědomí se nám nejprve jeví jako výraz velikosti Já, jehož složení již není třeba dále brát do úvahy. Všechno, co člověk vlastní nebo čeho dosáhl, každý zkušeností potvrzený zbytek prvopočátečního pocitu všemohoucnosti pomáhá sebevědomí zvýšit.

Když zavedeme naše rozlišování sexuálních a jáských pudů, musíme sebevědomí přiznat zvláště úzkou závislost na narcistním libidu. Opíráme se přitom o ty dvě základní skutečnosti, že u parafrenií je sebevědomí zvýšeno a že v milostném životě to, že člověk není milován, sebevědomí snižuje, a to, že milován je, je zvyšuje. Uvedli jsme, že stav, kdy je člověk milován, představuje cíl narcistní volby objektu a přináší při ní uspokojení.

Je dále snadné pozorovat, že obsazení objektů libidem sebevědomí nezvyšuje. Závislost na milovaném objektu působí tak, že je snižuje; ten, kdo je zamilovaný, je pokorný. Ten, kdo miluje, pozbyl takřkajíc části svého narcismu a může za ni získat

náhradu teprve tím, že bude milován. Ve všech těchto vztazích se zdá, že sebevědomí má souvislost s narcisním podílem na milostném životě.

Vnímání impotence, vlastní neschopnosti milovat – v důsledku duševních nebo tělesných poruch – sebevědomí vysokou měrou snižuje. Zde je podle mého soudu třeba hledat jeden ze zdrojů pocitů méněcennosti osob trpících přenosovou neurózou, jež jsou tak ochotně dávány najevo. Hlavním zdrojem těchto pocitů je však ochuzení Já, jež je výsledkem mimořádně velkých obsazení libidem odejmutým Já, tedy poškození Já sexuálními snahami nepodléhajícími již kontrole.

A. Adler argumentoval právem tím, že vnímání méněcennosti vlastních orgánů povzbudivě působí na vytvoření výkoného duševního života a cestou nadkompenzace vyvolává větší výkon. Bylo by ale zcela přehnané, kdybychom chtěli každý dobrý výkon po jeho provedení vysvětlovat touto podmínkou původní orgánové méněcennosti. Ne všichni malíři jsou postiženi očními vadami, ne všichni řečníci původně koktali. Existují také v hojné míře výkony založené na výtečném nadání příslušného orgánu. U etiologie neurózy hraje organická méněcennost a zakrnělost nepatrnou úlohu, asi stejnou, jako aktuální vjemový materiál u tvorby snů. Neuróza jí používá jako záminky, tak jako všech ostatních k tomu se hodících momentů. Uvěřili-li jsme nějaké neurotické pacientce, že musela onemocnět, protože je nehezká, nemá pěknou postavu a je bez půvabu, takže jí prý nikdo nemůže milovat, pak nás o tom, jak je tomu doopravdy, poučí nejbližší další neurotičku, která setrvává v neuróze a odmítání sexuality, ačkoliv se zdá být nadprůměrně žádoucí a muži po ní dychtí. Hysterické ženy patří ve své většině k přitažlivým a dokonce krásným zástupkyním svého pohlaví, a na druhé straně nakupení škaredosti, zakrnění orgánů a tělesných vad u nižších vrstev naší společnosti nijak nezvyšuje četnost neurotických onemocnění mezi nimi.

Vztahy sebevědomí k erotice (k libidinoznímu obsazení objektů) lze formulovitě vyjádřit následujícím způsobem: je třeba rozlišovat oba případy – zda jsou obsazení láskou **práva vůči Já** anebo naopak u nich došlo k vytěsnění. V prvním případě (při užití libida, jež je právo Já) se milování posuzuje jako každá jiná činnost Já. Milování samo o sobě, jako toužení,

postrádání, sebevědomí snižuje, stav, kdy je člověk milován, nalezení opětované lásky, vlastnění milovaného objektu je znovu pozvedá. Při vytěsněném libidu je obsazení láskou pocitováno jako zlé umenšení Já, milostné uspokojení je nemožné, znuobohacení Já se stává možným jen stažením libida z objektů. Návrat objektového libida k Já, jeho přeměna v narcismus, představuje jakoby opět šťastnou lásku a na druhé straně i reálná šťastná láska odpovídá prapůvodnímu stavu, při němž není objektové a jáské libido možné navzájem rozlišit.

Důležitost a nepřehlednost předmětu zkoumání může nyní ospravedlnit, abychom uvedli několik jiných volněji seřazených tezí:

Vývoj Já spočívá ve vzdálení se od prvotního narcismu a produkuje intenzivní snahu tohoto narcismu znovu nabýt. Toto vzdalování se děje prostřednictvím přesunu libida na zvenčí vnucený jáský ideál, uspokojování se děje prostřednictvím vyplnění tohoto ideálu.

Zároveň Já vyslalo směrem ven libidinozní obsazení objektů. Je ochuzeno ve prospěch těchto obsazení stejně jako ve prospěch jáského ideálu a znovu se obohacuje prostřednictvím uspokojení plynoucího z objektů stejně jako prostřednictvím naplnění ideálu.

Část sebevědomí je prvotní, je zbytkem dětského narcismu, jiná část pochází ze zkušenosti potvrzené všemohoucnosti (naplnění jáského ideálu), třetí z uspokojení objektového libida.

Jáský ideál přivedl uspokojování libida prostřednictvím objektů do obtížných podmínek tím, že nechává jednu jeho část svým cenzorem odmítnout jakožto neslučitelnou. Tam, kde se takový ideál nevyvinul, vstupuje příslušná sexuální snaha do osobnosti v nezměněné podobě jako perverze. Být opět svým vlastním ideálem, i co se týče sexuálních snah, tak jako v dětství – toho chtějí lidé dosáhnout jako svého štěstí.

Zamilovanost spočívá v přechodu jáského libida na objekt. Má schopnost rušit vytěsnění a znovu vytvářet perverze. Povýšuje sexuální objekt na sexuální ideál. Protože u objektového nebo oporového typu zamilovanost nenastává na základě splnění infantilních podmínek lásky, můžeme říci: to, co tuto podmínku lásky splňuje, je idealizováno.

Sexuální ideál se může dostat do zajímavého pomocného vztahu k jáskému ideálu. Tam, kde narcisní uspokojení nará-

ží na reálné překážky, může být sexuálního ideálu použito k náhradnímu uspokojení. Člověk pak miluje podle typu narcistní volby objektu to, čím byl a čeho pozbyl, anebo to, co má ty přednosti, které sám vůbec nemá (porovnej výše pod bodem c). Formule paralelní s výše uvedenou formulí zní: to, co má tu přednost, jež chybí Já k ideálu, je milováno. Tento případ výpomoci má zvláštní význam pro neurotika, který je v důsledku přílišných obsazení objektů ochuzen ve svém Já a není s to svůj jáský ideál naplnit. Hledá pak od svého vyplývání libida cestu zpět k narcismu tím, že si sexuální ideál zvolí podle toho narcistního typu, který má ty přednosti, jichž on sám nedokáže dosáhnout. Toto je vyléčení láskou, jemuž dává zpravidla přednost před vyléčením analytickým. Ano, nedokáže věřit v nějaký jiný mechanismus vyléčení, přináší si většinou s sebou do léčby očekávání tohoto mechanismu a zaměří jej na osobu lékaře, který jej ošetřuje. Tomuto plánu léčby stojí přirozeně v cestě pacientova neschopnost lásky, jež je důsledkem jeho rozsáhlých vytěsnění. Odpomohli-li jsme léčbou do určité míry této neschopnosti, pak začínáme často ten nezamýšlený výsledek, že se pacient nyní další léčbě vyhne, aby si zvolil novou lásku a přenechal další uzdravování soužití s milovanou osobou. Mohli bychom být s tímto vyústěním spokojeni, kdyby s sebou nepřinášelo všechna nebezpečí tíživé závislosti na tomto pomocníkovi v nouzi.

Od jáského ideálu vede významná cesta k porozumění dříve psychologii. Tento ideál má kromě své individuální složky složku sociální, je také společným ideálem určité rodiny, stavu, národa. Kromě narcistního libida váže značné množství homosexuálního libida určité osoby, které se touto cestou vrátilo do Já. Neuspokojení plynoucí z nenaplnění tohoto ideálu uvolňuje homosexuální libido, jež se proměňuje ve vědomí viny (sociální úzkost). Vědomí viny bylo původně strachem před trestem ze strany rodičů, správněji řečeno: před ztrátou jejich lásky; na místo rodičů nastoupila později neurčitá množina soudruhů. Časté vyvolání paranoi tím, že se ublížilo Já, odeřením uspokojení v oblasti jáského ideálu, se tak stává srozumitelnějším, a srozumitelnějším se stává také společný souběh utváření ideálu a sublimace, k němuž dochází v jáském ideálu, zakrnění sublimací a případné přetvoření ideálů u parafrenických onemocnění.

¹⁾ O. Rank, Ein Beitrag zum Narzismus. Jahrbuch f. psychoanalyt. Forschungen. Bd. III, 1911.

²⁾ Srovnej k těmto vývodům diskusi o „konci světa“ v analýze předsedy senátu Schrebera. Jahrbuch, Bd. III (Sebrané spisy, sv. VIII), 1911. Dále: Abraham, Die psychosexuellen Differenzen der Hysterie und der Dementia praecox, 1908. (Klinische Beiträge zur Psychoanalyse, str. 23 a násl.)

³⁾ Viz příslušné oddíly v mé knize „Totem a tabu“, 1913 [Sebrané spisy, sv. IX].

⁴⁾ S. Ferenczi, Entwicklungsstufen des Wirklichkeitsinnes. Intern. Zschr. f. PsA I, 1915.

⁵⁾ Existují dva mechanismy tohoto konce světa – když veškeré obsazení libidem proudí směrem ven k milovanému objektu a když proudí zpět do Já.

⁶⁾ Wandlungen und Symbole der Libido. Jahrbuch für psu. Forschungen, Bd. IV, 1912.

⁷⁾ Intern. Zschr. f. PsA, Bd. I, 1913.

⁸⁾ Věc se považuje za předem prokázanou.

⁹⁾ Versuch einer Darstellung der psychoanalytischen Theorie. Jahrbuch, Bd. V, 1915.

¹⁰⁾ Srovnej „O typech neurotických onemocnění“, 1913. [Sebrané spisy, sv. VIII.]

¹¹⁾ Jen jako domněnku připojuji, že utvoření a zesílení této pozorující instance by v sobě mohlo také obsahovat pozdní vznik (subjektivní) paměti a časového okamžiku neplatícího pro předvědomé pochody.

¹²⁾ O tom, zda je oddělení této cenzurní instance od ostatního Já s to psychologicky podložit filosofické oddělení vědomí od sebevědomí, zde nedokážu rozhodnout.